

igen sok apróbb reflexiót tehetnék itt; de mert az írásbeli dolgozatok javításáról a Pæd. Dolg. 180—195. lapjain tüzetesen szóltam, az írásbeli dolgozatokra vonatkozólag kiadott miniszteri rendeleteket a Rendt. Magy. 137—138., 150., 153., 154., 232—235., 243., 246. és 251. lapjain ismertettem, ismétlések kikerülése céljából azokra utalom a szives olvasót.

«Az írásbeli dolgozatok számának megállapításánál szem előtt tartandó, hogy a tanév első, karácsonyi és husvétii hónapjai félhónapoknak veendőik, s az év utolsó hava egészen kiesik a számításból. — Az írásbeli dolgozatok tárgya előre megbeszélendő és csak azután adandó fel. Az írásbeli dolgozatokban a tanár megjelöli a hibákat és ráírja a bírálatot, a hibákat pedig maga a tanuló javítja ki.» (1894. máj. 27. jkv. Nuber főig. nyilatk.)

(Folytatása köv.)

DORTSÁK GYULA.

IRODALOM.

A magyar irodalom főirányai. Irta *Riedl Frigyes*. Budapest, Franklin-Társulat. (Olcso Könyvtár 369. sz.) 137 lap. Ára 30 kr.*

E kis mű, noha megjelenésének alkalmiságánál és tárgyánál fogva millenniumi ajándék s ünnepi lelkes hang lengi át, korántsem alkalmi értékű s nem is múló hatásra van szánva.

Régóta tudva van, hogy Riedl a magyar irodalomnak egyik legalaposabb ismerője, valamint az is, hogy eredetien gondolkodó fő, és mélyen és behatóan bonczoló elme. Csak sajnálta mindenki, hogy ez az előkelő tehetség oly ritkán lép a nyilvánosság elé gazdag ismereteivel, éles megfigyeléseivel, új és értékes gondolataival.

* Szivesen adunk tért ez őszinte lelkesedéstől sugallt bár inkább irodalomtörténeti szempontból írt ismertetésnek e pædagogiai folyóiratban, annál inkább, mert a bemutatott jeles mű tudomásunk szerint nemcsak tanárember műve, hanem egyenesen iskolai foglalkozásnak gyümölese is; eszméje és vázlata t. i. azon előadások alkalmával fogant, melyeket a szerző az országos kir. zeneakadémiában tartott a magyar irodalom köréből; viszont bizonyynyal vissza fog hatni az iskolára, a magyar művelődés történetének felfogására és tárgyalására ez a mű, melynek mindenesetre megvan többek közt az a szerencsés tulajdonsága, hogy gondolatébresztő. Közöljük az ismertetést azért is, mert bár motiválásától s itéleteinek formulázásától egyben-másban eltérünk is, az elismerésben osztozunk vele.

Csak sajnáltuk mindannyian, hogy az Aranyról szóló tanulmány-nak nem következett folytatása, holott finomabb irodalmi és esztétikai érzékkel alig van megáldva bárki is az újabb nemzedékben.

Köszönjük tehát jelen művét akár a millenniumnak, akár más és talán belső körülményeknek, méltó érdeklődéssel kell fogadnunk, már csak azért is, mert előre meg lehetünk győződve, hogy Riedlnek van mondanivalója.

Céljáról, műve alapeszméjéről nem is sokáig hagy bennünket kétségben. Képekben, korokról, egyénekről fölvetett rajzokban akarja föltüntetni, az irodalmi termékeknek philosophiai magaslatról kiinduló bonczolásával igyekszik bebizonyítani, hogy a magyar, mióta a kereszténységét fölvette, sohasem maradt kívül azokon a nagy szellemi mozgalmakon, korszakos eszme-áramlatokon, melyek egész Európa fölé közös szellemi éghajlatot vonnak.

E képek közül tulajdonkép csak kettő van teljes részletességgel és művészi gonddal kidolgozva; a középkoré és a magyar renaissancé, jobban mondva az egyetlen magyar renaissance emberé, Mátyás királyé. Maga a renaissance fejtegetése és Mátyásnak irodalmi és művészeti arcképe mintegy felét teszik a könyvnek, a XV. századdal magával többet foglalkozik a szerző, (39—106. l.) mint irodalmunk további fejlődésének összes fokaival (106—135. l.).*

Eszünkbe sem jut a szerzőt ez aránytalanságért kárhoztatni. Riedl oly szellemesen magyarázza a renaissancet, oly remek képet alkot Mátyásról, a leggenialisabb magyar királyról, oly fényes írói művészetet fejt ki könyve e részeiben, hogy megannyi lapon sem fáradnánk bele a szerzőt figyelemmel követni.

Bátran merjük állítani, hogy Mátyásról szebbet és érdekesebbet még nem irtak magyar prózában.

Azt azonban váltig fájlalhatjuk, hogy a szerzőnek akár idejéből, akár kedvéből nem telt ugyanannyi irodalmunk későbbi korszakaira. Hiszen a magyar irodalom tulajdonkép a reformációval kezdődik; csak ettől fogva ismerünk személyök, sőt egyéniségök szerint is magyar írókat. Riedl e korszakokat már nem a nap tartós világosságával, hanem csak a villámnak fel-felcizikázó fényével világítja meg. A mit mond, az mind jelentőséges, az mind arra mutat, hogy e korszakok mélyébe is csak úgy beelátott, mint a közép- és renaissance-koréba.

Bölcselő elméje mellett különöbben is tanuskodik az a jellemzés, melylyel kiemeli a XVI. század irodalmának két vezéreszméjét, a lelkiismeret elmélyítését és a nemzeti egyéniség tudatra keltését, mely örökre szóló eszmékkal és érzésekkel a reformatio kora gazdagította a

* A könyvnek e fejezetei meg is jelentek a *Budapesti Szemlében*.

magyar nép lelki birtokát. A szerző idesorozza még, szintén ily *κρημα εἰς ἀεί*-nek nyilvánítja a természetérzék fölébresztését is, de a természetérzék szerintünk olyannyira egyéni tulajdona Balassának s ez érzékkel oly egyedül áll e nagy költőnk, hogy mi nem mernők már e korban lelki közbirtoknak kijelenteni.

Egyébiránt a reformatio korszakát tárgyaló fejezetre több megjegyzésünk is volna. A szerző nem emeli ki eléggé a reformatio korának nagy fontosságát; nem hangsúlyozza kellőképp azt a teremtő nagy hatást, melyet irodalmunkra tett a reformatió. Az olvasó a renaissanceről föltüntetett fényes képek után könnyen abba a tévedésbe eshetik, hogy a renaissance jelentősebb szellemi mozgalom a magyar irodalomban, mint a reformatio. Pedig mily elenyésző a renaissance hatása nemcsak irodalmunkban, hanem egész szellemi fejlődésünkben a reformatióéhoz képest! Hiszen a renaissance szellője csak a legfelsőbbeket érintette, csak Mátyást és udvarát, néhány főpapot és egy-két főurat, míg a reformatio vihara az egész magyar népet fölkavarta, a fejedelmi udvarokat, főúri kastélyokat, a városi polgárok házait és a nép százazreinek kunyhóit egyaránt megmozgatta.

Szerettük volna, ha a szerző nyomatékosan reámutat, hogy a reformatio teremti meg a magyar könyvirodalmat, terjeszti ki az olvasást ezrekre és ezrekre. Szerettük volna, ha a szerző fölemlíti a reformatiónak azon örök érdemét, hogy századokra szóló termékeket hozott létre. A *magyar biblia*, a *magyar zsoltárkönyv* a nép millióinak volt századokon át legfőbb lelki tápláléka, Ilsvai Toldija, *Argirus királyfi históriája* stb. századokon át szolgáltak majdnem egyedüli szórakoztató olvasmányul a magyar népnek. A mit a reformatio teremtett, az nemcsak a saját korának szólott, hanem pótolta a későbbi s részben a jelen idők szükségleteit is.

E fejezetnek azonkívül egy-két állítása helyreigazítást követel. A szerző szerint e kor vallási vitatkozásai jórészt latin nyelven vannak írva. Tudtunkal épen az ellenkező mondható. Ozoraitól kezdve Mélius Juhász Péteren, Dávid Ferenczen, Bornemiszán, Telegdin át Magyar Istvánig és Pázmány Péterig minden kiválóbb polemikusunk magyarul írta legfőbb műveit a XVI. és XVII. században egyaránt.

Szintén téved a szerző, mikor Balassa Bálintot úgy tünteti fel, mint e kor egyetlen elsőrangú katolikus szellemét. Balassa elsőrangú szellem ugyan, de távolról sem katolikus. A miért élete utolsó éveit a katolikus vallásban töltötte, sőt végül egy jezsuitának a vallásos munkáját is lefordította, azért a reformatio irodalma, a protestáns szellem még mindig joggal magáénak vallhatja. Zsoltárokat dolgoz át, mint akár Dévai Biró vagy Szegedi Kiss István; istenes énekeket ír, melyekben ugyanazon eszmék és érzések uralkodnak, mint az egész kor protes-

táns költészetében : az istenbe vetett erős hit, a lelki nyugalmat meg-
rabló büntudat, komor hangulat, szigorú lelkiismeret ; hazafias költe-
ményei pedig csak szebb másai a protestáns prédikátorok siralmas
énekeinek.

A könyvnek utolsó fejezetében a szerző már sietségénél fogva is
igazán csak egy futó pillantást vehet műveltségünk főáramlataira a
XVII. század óta. De azért mégis jut ideje az ellenreformációt a leg-
jellemzőbb vonásaiban feltüntetni, Pázmány nagyságára néhány méltó
szót szólni.

Alapeszméjéhez híven minden irodalmi korszakunkat kapcsolatba
hozza az európai nagy szellemi áramlatokkal. Találón mondja, hogy
Bessenyei olyan magyar Voltaire-féle akar lenni ; éles látását bizonyítja,
midőn észre veszi a francia forradalom elvont racionalista felfogását, a
raison pure követését Kazinczyban, a ki midőn a nyelvújítást megindítja,
ézszerűen kigondolt önkényes elvek szerint akarja átalakítani a magyar
nyelvet ; végül a romanticizmusnak és a népies demokratikus iránynak
épen csak a helyét jelöli meg irodalmunkban.

Azonban Riedlt épen alapeszméjének szigorú követése tévedésbe
is ejti ; a mint a filozóf gondolkodású emberekkel, vele is megtörténik,
hogy rendszeréhez idomítja az eseményeket. Ilyen tévedést, a tényeknek
a rendszer kedvéért való megváltoztatását látjuk mi abban, midőn a
szerző a barokk szellemnek is keresi hatását a magyar irodalomra és
midőn nem kevés erőltetéssel meg is találja e szellem képviselőjét —
az olvasó bizonyára nem találná ki, hogy kiben ? — *Gyöngyösiben*. —
A magunk részéről legalább nem ismerjük a XVII. századnak, még
kevésbé a Gyöngyösi korának, a kurucz háborúk véresen komoly év-
tizedének egyetlen egy művészeti mozzanatát, egyetlen egy irodalmi
termékét sem, a mely a XIV. Lajos korabeli parókás világnak, cikornyás
építészeti stílnak précieuse előadásmódnak csak legkisebb hatását
is elárulná. A mi édeskés, a mi allegorizáló, a mi mithologiai van Gyön-
gyösiben, az mind megmagyarázható az ő gyakran szolgálilag követett
példaképéből, Ovidiusból. Nem szükséges, hogy a külföldi nagy szellemi
áramlatoknak minden töredéke és elfajulása is eljutott légyen hozzánk.
Örvendjünk inkább, hogy a mi irodalmunknak nincsen barokk kor-
szaka.

S most, midőn végig kísértük a szerzőt alapeszméje kifejtésében,
kérjük, igaza van-e ? Igaz-e, hogy a magyar irodalom főirányai közö-
sek az európai nagy eszméáramlatokkal, igaz-e, hogy a nyugat minden
előkelő nemzetének merítettünk a kincsesházából, igaz-e ez a Beöthy
művével szemben is, a ki a maga millenniumi, igazán ragyogó, ünnepi
művében, a *Magyar irodalom kis tükré* ben a költői képzelet, a mély
tudás és a művészi stíl erejével bizonyítja, hogy a magyar irodalomból,

az egész magyar szellemi életből a nemzeti lélek, a nemzeti érzés az, a mi legerősebben kisugárzik és fellüktet.

Igaza van, mert a két tudós felfogása között nincs ellenmondás; a magyar szellemi élet, a magyar irodalom e két buvárlója tulajdonképp egyet mond: Beöthy azt, hogy «irodalmunknak uralkodó jellemvonása, t. i. a nemzeti érzés nem veszett el bármekkora erőre jutott idegen áramlatok ellenséges sodrában sem». Riedl pedig azt, hogy «hazai kulturánk minden korszaka szoros kapcsolatban van az általános európai művelődési mozgalmakkal». (5. l.)

De Riedlnek akkor is igaza van, mikor bebonyólván a maga tételét, egy lépéssel tovább megy és a jövőre nézve is levonja a tanulságokat. Szerinte az európai kulturális mozgalmakból ezután is ki kell vennünk a magunk részét, sőt a mai nyugati művelődés óriási erejű áramlatával szemben csak úgy biztosíthatjuk és fejleszthetjük nemzeti önálló osztályrészünket, ha mennél többet tanulunk a külföldtől.

«Az önállóság — így végzi művét — ma tanultságot tesz fel; így aztán a tanultakat hozzánk formálhatjuk és ismét tovább adhatjuk a külföldnek, hogy ő is tanuljon tőlünk. A világműveltség közös napja sőt reánk is, de nálunk magyar földön e nap nemes magyar szőlőt érleljen és magyar gabonát aranyozzon meg.»

Reméljük és várjuk, hogy Riedl a XVI. és XVII. századról, valamint a legújabb korszakokról odavetett vázlatait épen oly gondos kivitelű fényes képekké fogja kidolgozni, minőket a közép- és renaissance-korról nyújt jelen, szűk keretű könyvében.

Debreczen.

KARDOS ALBERT.

Az iskola és a társadalom. Irta: *Gyöngyösy László*, Eger, 1896. (Ára 30 kr.).

Középiskolai oktatásunk. Irta: *Simon Gábor*, Miskolcz, 1896. (Ára 40 kr.).

Gyöngyösy és Simon kis füzetei nem ugyanegy dologról szólnak. Amaz a rendszeres pädagogia keretében mondja el az elméleti és gyakorlati pädagogia legfőbb elveit, megtoldva a szerző felfogásával némely actualis kérdésben; emez a középiskolai tanulmányok fontosságáról, képző erejéről és tárgyalásának helyes módjáról elmélkedik, hasonlóképp érintve némely, manapság actualis kérdést is. Egyben azért mégis meg-egyeznek a két munkácska: egyaránt kevés bennök az eredeti gondolat. Egyik sem valamely időszerű gyakorlati avagy elméleti kérdéstről szól, ról. Az ember szinte önkéntelenül kérdezi, hogy vajjon kiknek irtak a hanem egy-egy gondolkodni szerető magyar tanár mond el bennök már meglehetősen ismert igazságokat a nevelésről és középiskolai oktatásunk-